לך לך ה

א. אין פרשת לך לך געפינט מען כמה פעמים די הבטחה פון דעם אויבערשטן צו אברהם׳ען, אז ער וועט אים און זיינע קינדער געבן ארץ ישראל:

אין אַנפאַנג סדרה[1] שטייט: „וירא ה׳ אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת״: דערנאָך, ביים אַוועקגיין פון מצרים, וועט לוט האָט זיך פון אים אַפגעשיידט, האָט אים דער אויבערשטער געזאָגט: „כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם״[2]: „קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה״[3]. און ביי ברית בין הבתרים — „ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת״[4] (און אין די וויטערדיקע פסוקים ווערן אויסגערעכנט אַלע „עשר אומות״).

דער כללות׳דיקער חילוק צווישן די הבטחות פון אויבערשטן איז: די ערשטע צוויי הבטחות („לזרעך אתן את הארץ הזאת״, „לך אתננה״, בלשון עתיד) זיינען ניט געקומען בשייכות צו אברהם׳ס דיבור אַדער פעולה, משא״כ די הבטחה „לזרעך נתתי״ (בלשון עבר[5]) איז געקומען נאָך דעם ווי אברהם איז געגאַנגען לארכה ולרחבה[6], און דער אויבערשטער האָט דאָס געזאָגט בהמשך צום פריערדיקן דיבור „לתת לך את הארץ הזאת לרשתה״ און אַלס ענטפער אויף שאלת אברהם „במה אדע כי אירשנה״[7].

דער ראַגאַטשאַווער[8] איז מבאר דעם טעם פון חילוק הלשונות — וואָס ביי דער דריטער הבטחה האָט דער אויבערשטער געזאָגט דעם לשון „לרשתה״ (און אויך אברהם האָט געפרעגט בלשון „במה גו׳ כי אירשנה״), משא״כ דער לשון אין די פריערדיקע פסוקים איז „לזרעך אתן גו״, „לך אתננה״ — אַז דאָס זיינען צוויי אופנים אין דעם אויבערשטנ׳ס געבן פון ארץ ישראל צו אידן: „בגדר מתנה״ און „בגדר ירושה״[9]: און אַז דאָס איז בכללות דער אונטערשייד צווישן כיבוש ראשון און כיבוש שני — דער כיבוש ראשון איז בגדר מתנה („גדר נקודה, כל א״י״ „ומקצת לא כלום״) און דער כיבוש שני[10] „הוי גדר ירושה (וגם מקצת)״.

עפ״ז איז מוסבר דער חילוק הנ״ל צווישן די ערשטע צוויי הבטחות און דער הבטחה ביים ברית בין הבתרים:

דער כיבוש פון דער כניסה שני׳, וועלכע איז געווען נאָך דעם מצב פון „ומפני חטאינו גלינו מארצנו״, איז מרומז אין דער הבטחה ביים כריתת ברית „לזרעך נתתי״, וואָס איז (כעין הכניסה שני׳)[11] געקומען לאחר שאלת

---

1) יב, ז.
2) יג, טו.
3) שם, יז.
4) טו, יח.
5) ראה ירושלמי (חלה פ״ב ה״א) הובא לקמן בפנים „כבר נתתי״. וראה ב״ר פמ״ד, כב. פרש״י שם.
6) וראה אוה״ח עה״פ.
7) טו, ז׳-ח.
8) צפע״נ עה״ת שם.
9) ירושלמי ב״ב פ״ח ה״ב: אם מתנה למה ירושה כו׳ אלא מאחר שנתנה להן לשום מתנה חזר ונתנה להן לשום ירושה.
10) כ״ה לשון הצפע״נ שם („כבוש שני״). וראה לקמן בפנים.
11) להעיר מרמב״ן שם: והוסיף לכרות לו ברית עליהן שלא יגרום החטא וכאשר צוהו על המילה

אברהם „במה אדע גו׳ כי אירשנה״[12], און ווי רז״ל[13] זאגן אז דאס איז געווען א „חטא״ בערך מעלת אברהם [און ווי מ׳זעט אויך דערפון וואס ביים כריתת ברית איז געווען דער אנזאג אויף גלות: „ידוע תדע כי גר יהי׳ זרעך גו׳״[14] — גלות מצרים, און אויך מרמז געווען אויף גלות בבל און די אנדערע גליות[15]).

משא״כ דער כיבוש ראשון דורך יהושע, וואס איז געווען די ערשטע כניסה אין ארץ ישראל, איז מרומז אין די ערשטע צוויי הבטחות פון דעם אויב־ערשטן — ניט אלס המשך צו שאלת אברהם, נאר וואס דער אויבערשטער האט צוגעזאגט מצד עצמו.

עד״ז איז אויך בנוגע דעם צווייטן ענין — וואס די הבטחה „לזרעך נתתי״ איז געקומען נאך דעם ווי אברהם איז געגאנגען לארכה ולרחבה — איז מפורש אין תרגום יונתן[3] אז דאס מיינט „עבד בה חזקתא״[16], און דאס איז דאך אויך דער אויפטו פון קדושה שני׳ ע״י עזרא, ווי דער רמב״ם[17] איז מבאר, אז קדושה ראשונה „אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל. וכיון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השני׳ הוא מקודש היום, ואע״פ שנלקח הארץ ממנו וחייב בשביעית ובמעשרות״.

מ׳דארף אבער פארשטיין: וואס איז די שייכות פון ערשטן כיבוש (וואס זיין קדושה האט זיך אויפגעטאן דורך „כיבוש״) צום תוכן הענין פון מתנה; און פון צווייטן כיבוש (וואס קדושתו איז געווען ע״י חזקה) צום תוכן פון ירושה?

ב. ויל״פ[18] בהקדם הביאור אין דברי הרמב״ם הנ״ל, אין וועלכע דער כסף משנה[19] פרעגט צוויי שאלות: א) „איני יודע מה כח חזקה גדול מכח כיבוש ולמה לא נאמר בחזקה גם כן משנלקחה הארץ מידנו בטלה חזקה. ב) ותו בראשונה שנתקדשה בכיבוש וכי לא הי׳ שם חזקה אטו מי עדיפא חזקה בלא כיבוש מחזקה עם כיבוש״.

וידוע אז ס׳זיינען דא כמה ביאורים אין דברי הרמב״ם:

א) דער רדב״ז[20] זאגט: „ונראה לדעתו לפי שלא קדשוה בפה אלא בימי עזרא קדשוה בפה״.

אבער[21] לבד זאת וואס מען געפינט ניט אז „בימי עזרא קדשוה בפה״, איז אויך אין רמב״ם ניטא קיין רמז אפילו אויף דער הסברה: אדרבה, דער רמב״ם איז מבאר בפירוש, אז דאס וואס קדושה

אמר לו לאחוזת עולם לאמר שאם יגלו ממנה עוד ישובו וינחלוה כו׳.

12) ראה פרש״י טו, ז.

13) נדרים לב, א. וראה פדר״א רפמ״ח. אברבנאל כאן. ועוד.

14) טו, יג.

15) ב״ר פמ״ד, טו. יז. ושי״נ. וראה פרש״י שם יב. יד.

16) וראה גם אוה״ח הנ״ל. ב״ב ק, א. אוה״ח יג, יז. פרשת דרכים דרוש ט. ולהעיר משרע״א אדה״ז חלק חו״מ הל׳ הפקר קר״א סק״א בתחלתו „לא נקנית להם אלא בחזקה המועלת כו׳ וה״נ אמרי׳ בב״ב דף ק״, ע״ש. וראה צפע״נ הל׳ תרומות ג, ד. ועוד. לקמן ע׳ 207 הערה 53.

17) ספי״ו מהל׳ בית הבחירה. הל׳ תרומות פ״א ה״ה.

18) בהבא לקמן ראה אנציקלופדיא תלמודית ע׳ א״י (ע׳ ריז ואילך). ושי״נ.

19) הל׳ בית הבחירה שם.

20) הל׳ תרומות שם.

21) כמו שהקשו במפרשים — ראה שו״ת חיים שאל (להחיד״א) ח״ב סל״ט ד״ה וחזה.

שני׳ לא בטלה איז (ניט ווייל קדשה בפה, נאָר) ווייל „לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה״, משא״כ קדושה ראשונה וואָס איז געווען ע״י כיבוש.

ב) דער תוי״ט[22] פאַרענטפערט די קשיא פון כס״מ: „דסבירא לי׳ דכיבוש נכרים אתא ומבטל כיבוש ישראל משא״כ בחזקה שהחזיקו מיד מלך פרס שנתן להם רשיון להחזיק בה לא אתא כיבוש ומבטל לחזקה שהיתה מדעת הנותן״.

אָבער לכאורה זיינען נאָך ניט פאַר־ענטפערט ביידע קשיות פון כס״מ:

בנוגע דער ערשטער שאלה — אויב אַז כיבוש נכרים (במלחמה[23]) איז אַ קנין[24] וואָס איז מבטל די פריערדיקע בעלות פון ישראל, איז וואָס וועט דאָ צוגעבן אַז די פריערדיקע בעלות איז געקומען (ניט דורך כיבוש, נאָר) דורך „חזקה מדעת הנותן״ ? וויבאַלד עס איז געווען דער קנין פון כיבוש מלחמה מצד די נכרים, בלייבט דאָך די שאלה (בלשון הכס״מ) „למה לא נאמר בחזקה גם כן משנלקחה הארץ מידנו בטלה החזקה״*[24]?

עד״ז בלייבט שווער די צווייטע שאלה: אויך בא כיבוש יהושע איז געווען חזקה „מדעת הנותן״ — מען געפינט אַז די גבעונים[25] האָבן איבערגע־געבן זייערע שטעט צו די אידן[26] — ואעפ״כ איז דער רמב״ם ניט מחלק בין מקום למקום און זאָגט בנוגע גאָנץ א״י „וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית״[27].

ג. דער תוי״ט איז דאָרטן ממשיך: „ואין להשיב מנתינת השי״ת שנתנה לישראל בראשונה שיש להשיב שכמו שהש״י נתן לישראל הארץ, כך נבאו נביאיו שיעלו המחריבים ויטלו מהם, וכן נבאו על כורש מלך פרס שיחזירה. אבל על לקיחת האומה הזאת מידינו לא מצינו בה נבואה בפירוש, ולפיכך שלא כדין נטלוה מידינו ואין קרקע נגזלת״.

אָבער לכאורה בלייבט נאָך אַלץ שווער צו פאַרשטיין: ממה נפשך, אויב מען נעמט אַן אַז כבוש מלחמה איז אַ קנין המפקיע, ס׳איז אַ „קנין גמור״[28]

---

22) עדיות פ״ח מ״ו. ועד״ז במלא הרועים ע׳ קדושה ראשונה אות ט.

23) כולל — ג״כ יראת מלחמה, כמו כיבוש אנשי גבעון.

24) גיטין לח, א. ובתוס׳ שם. רשב״א וריטב״א שם. שו״ע אדה״ז שם ס״ג. חאו״ח סתרמ״ט ס״י. וראה בארוכה שו״ת דבר אברהם שם ס״א.

*24) נוסף על מה שהקשה בשו״ת דבר אברהם ח״א ס״י ס״ז.

25) ראה יהושע קאפיטל ט.

ולהעיר ג״כ מעיר היכוסי שלא נכבשה ע״י יהושע (ראה יהושע טו, סג ובמפרשים שם. שופטים א, כא ובמפרשים. ש״ב ה, ו ובמפרשים), ודוד קנה אותו מארוונה בכסף מלא (ש״ב בסופו. דה״א כא, כב ואילך):

ובמנ״ח מצוה רפד (אות ו׳), דמכיון שמקום הזה נקנה רק בחזקה נתקדש גם לענין תרו״מ וחלה באופן שלא נתבטלה קדושתו בגלות נ״נ (כמו שבטלה קדושת כל הארץ). וראה לקמן שוה״ג הא׳ להערה 45.

26) ואף שזה הי׳ מחמת פחד מות, וא״כ צ״ל לכאורה שג״כ נכלל בגדר כיבוש כיון שהיו אנוסים, הרי מצינו (מרדכי גיטין פ״ה. וראה תרומת הדשן סע״ג. מל״מ הל׳ מכירה רפ״י ד״ה כתב הטור) שבאנסוהו ליתן מתנה אם הי׳ האונס באיום מיתה גמר והקנה.

27) ואין לומר שקדושת הארץ אחת היא וא״פ שישאר רק על חלק הארץ, כדמוכח מלשון הרמב״ם (הל׳ ביהב״ח והל׳ תרומות שם) שבקדושה שני׳ קדשו רק „כל מקום שהחזיקו״. ולכאורה דוחק לומר שבכבוש (ראשון) שאני שחל רק על כל הארץ, כדמוכח מהל׳ תרומות שם הי״ב (את״ל דרק כל מקום שנכבש בפועל — נתקדש). וראה מנ״ח שם. אבל ״אה ירושלמי שביעית רפ״ו. לעיל בפנים מצפע״נ, לקמן בפנים ס״ו.

28) שו״ע אדה״ז או״ח שם.

ע"פ דין, איז מאי נפק"מ צי מיר גע־פינען אַ נבואה אויף זייער כיבוש אַדער ניט, וויבאַלד עס איז געווען מעשה הקנין[29]?

און אויב די כוונה דערביי איז[30] אַז אַ נכרי איז ניט קונה בכיבוש מלחמה, און היות אַז אויף דעם כיבוש נכרים (נאָך דעם כיבוש שני) איז ניט געווען קיין נבואה, איז „שלא כדין נטלוה" און ס'איז דאָך ניט שייך דער גאָנצער ענין פון כיבוש מלחמה: משא"כ נבוכדנצר וכורש וואָס „ע"פ ה' כבשו" איז „הוראת שעה היתה ולהם נקנה בכבוש"[31] — איז דאָס אַבער ניט בהתאם מיטן ביאור הרמב"ם:

דער רמב"ם איז מבאר דעם טעם החילוק דערמיט וואָס די קדושה ראשונה איז געווען דורך כיבוש און קדושה שניה דורך חזקה, ולפי הנ"ל איז דאָס ניט תלוי אין דעם קנין פון אידן, נאָר אינעם אופן הכיבוש פון די אומות — ביי גלות בבל האָט די קדושה גע־קענט בטל ווערן (אפילו ווען זי וואָלט געווען ע"י חזקה), ווייל כיבוש נ"נ איז געווען כדין, משא"כ ביים צווייטן גלות, וויבאַלד די אומות האָבן כובש געווען שלא כדין, ווערט דערפאַר די קדושה ניט בטל (ד. ה. אפילו ווען זי וואָלט גע־קומען נאָר ע"י כיבוש).

ד. בנוגע דער צווייטער שאלה הנ"ל וואָלט מען לכאורה געקענט ענטפערן (לויט ווי אַנדערע מפרשים[32] זיינען מבאר דברי הרמב"ם): הגם אַז אויך ביי כיבוש יהושע איז געווען חזקה, האָבן אַבער די אידן בפועל ניט קונה געווען בחזקה, היות אַז זייער כוונה איז געווען צו קונה זיין דוקא מיט כיבוש — און דערפאַר האָט זייער חזקה ניט אויפגע־טאָן, ובמכש"כ פונם דין[33] „העודר בנכסי הגר וכסבור שהן שלו לא קנה".

אַבער נוסף אויף דעם צ"ע, צי די עצם סברא האָט אַן אָרט בעניננו [וויבאַלד אַז בנדו"ד איז דאָ כוונה לקנות (נאָר ער וויל קונה זיין מיט אַ צווייטן קנין)[34], איז ער קונה אפילו אַן כוונה[35] (ובפרט אַז ס'איז אַ קנין דאורייתא[36])]; איז שווער אַזוי צו לערנען, כנ"ל: ביי די ערי הגבעונים איז דאָך איבערהויפט ניט גע־ווען קיין קנין פון כיבוש מלחמה, ווייל די גבעונים האָבן זיי אַוועקגעגעבן מרצונם, היינט פאַרוואָס איז אויך ביי די שטעט ניט חל געווען דער קנין החזקה פון אידן?

ה. וי"ל הביאור בזה:

מיט נתינת הארץ לישראל האָבן זיך אויפגעטאָן צוויי ענינים: א) דער קנין ממון, ד. ה. די בעלות אויף א"י, דאָס וואָס זי באַלאַנגט צו אידן. ב) דער ענין פון קדושת הארץ.

---

29) ולשיטתו צריך לומר (ועד"ז במלא הרועים שם. וראה הון עשיר לעדיות שם) שס"ל שכבוש מלחמה אינו „קנין גמור", וביכלתו להפקיע רק (בעלות קלושה שנעשית ע"י) כבוש, ולא בעלות גמורה שנעשית ע"י קנין גמור (כחזקה) מדעת הנותן. אבל להדיעות שהוי קנין גמור קשה כנ"ל — נוסף על הקושיא שבדב"א שם כנ"ל.

30) כמ"ש בשו"ת חת"ס יו"ד סרל"ג. אלא שלא הביא התוי"ט.

31) שו"ת חת"ס שם.

32) שו"ת חיים שאל שם. ועד"ז בצל"ח ברכות ד, א. ועוד.

33) יבמות נב, ב. רמב"ם הל' זכ' ומתנה פ"ב הי"ג.

34) אבל יש לחלק, שכאן כיון שכבר קנו ע"י כבוש אין מקום לחזקה לאח"ז כיון שכבר הי' שלהם, כמ"ש במפרשים. וראה שו"ת חיים שאל שם בתחלתו מס' בירך יצחק, ומה שהקשה (בשו"ת) שם.

35) ראה שו"ת צ"צ יו"ד סר"ל. אה"ע סקנ"ט ס"א. ועד"ז בשו"ת חת"ס ורעק"א (ראה לקו"ש חי"א ע' 145 הערה 45, ושי"נ).

36) ראה נמוק"י ב"מ י, א. ובהנסמן בהערה שלפנ"ז.

דער ערשטער ענין, די בעלות פון אידן אויף א״י, איז געקומען דורך דעם וואס דער אויבערשטער האט אַוועק־געגעבן א״י צו אברהם אבינו, ווי דער ירושלמי•[36] לערנט אפ פון לזרעך נתתי ((בל׳ עבר), אז דאס איז ניט אַ הבטחה, נאר) „כבר נתתי״. ד. ה. אז פון דעמאלט אן (אפילו נאך איידער די אידן האבן כובש געווען א״י בפועל) געהערט א״י צו די אידן[37] (אויף שטענדיק)[38]. ביז אז דאס איז נוגע להלכה, ווי די גמרא[39] זאגט אז די בנות צלפחד האבן געמוען חלק אביהם (וואס ער איז געווען א בכור) פי שנים, אע״פ אז „אין הבכור נוטל (פי שנים) בראוי כבמוחזק״, ווייל „ארץ ישראל מוחזקת היא״[40].

אבער דער צווייטער ענין, די קדושה פון א״י (ובמיוחד לחיוב המצות), האט זיך ערשט אויפגעטאן דורך אידן ווען זיי זיינען אריין אין א״י•[40].

ו. אין דעם אופן פון ביאת הארץ איז דאס אַ חילוק צווישן די כניסות לארץ: ביי דער כניסה ראשונה איז געווען דער רצון[41] וציווי: „חלוצים תעברו״[42], „ואתם תעברו חמושים לפני אחיכם כל גבורי החיל״[43], ו„נכבשה הארץ לפני־כם״[44], ד. ה. אז די כניסה זאל זיין אין אן אופן פון כיבוש דורך מלחמה, דערפאר האט (אויך) די קדושת הארץ זיך דאן אויפגעטאן באופן כזה — דורך כיבוש.

ועפ״ז איז מובן וואס דער קנין החזקה דעמאלט האט ניט געהאלפן (אפילו ניט ביי ערי הגבעונים, הגם ס׳איז אַ חזקה מדעת הנותן), וואַרום די קדושה האט זיך אויפגעטאן ע״פ ציווי ה׳, קען חזקה ניט פועל זיין די חלות הקדושה, היות דער ציווי ה׳ האט מחייב געווען, אז די כניסה זאל זיין דווקא דורך כיבוש מלחמה[45],

---

•36) נסמן לעיל הערה 5.

37) ומלשון פירוש רש״י (ר״פ בראשית) „שאם יאמרו . . לסטים אתם שכבשתם ארצות ז׳ אומות״ משמע לכאורה, שגם הקנין ממון נעשה רק לאחרי הכבוש (ולא לפנ״ז) — אף ש״ל שזהו רק לדעת האוה״ע — כדמשמע גם מפרש״י במק״א (נח ט, כו. לך יג, ז. טו, טז. וראה לקמן ע׳ 147 הערה 24). וראה באריכות לקו״ש ח״ה ע׳ 4 ואילך, ע׳ 8 ואילך (הובא לקמן הערה 67).

38) אלא „שאעפ״כ לא נקנית להם אלא בחזקה המועלת כדאמרינן בקדושין דכ״ו במה ירשתם בישיבה והנ״נ אמרי׳ בב״ב דף ק״ (שו״ע אדה״ז קו״א להל׳ הפקר בתחלתו). ובהמקנה קדושין שם, דהחזקה (לדעת דבי רבי ישמעאל) היינו חלוקה שביניהם לקנות כאו״א חלקו, ולא לקנות מן הכנענים. וראה שו״ת דבר אברהם שם אות ו׳.

39) ב״ב קיט, א־ב. ובע״ז (נג, ב. וראה פרש״י שם ד״ה ואשריהם) „ירושה להם מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו״.

40) וראה באריכות פרשת דרכים שם. ועוד.

•40) ראה באריכות לקמן ע׳ 206 ואילך.

---

41) כמחז״ל (תנחומא ע״פ ביאור רש״י• עה״ת בתחלתו. ועד״ז בב״ר פ״א, ב): שאם יאמרו לסטים אתם כו׳ ברצונו כו׳ נתנה לנו.

42) דברים ג, יח. וכן בהכתובים דס״פ מטות (לב, כ ואילך).

43) יהושע א, יד.

44) מטות לב, כט.

45) אין להקשות דא״כ במה נקנו ערי הגבעונים• (דהרי גם יראת מלחמה לא הייתה בזה כיון

•) בתנחומא שלפנינו ליתא (ומאמר ר״י מסיים בהכתוב „כח מעשיו . . נחלת גוים״. ואולי סיום הפירוש הוסיף רש״י ע״פ הב״ר שבפנים ההערה).

אבל ביפה תואר לב״ר שם כתב: **באגדת ר׳ תנחומא** איתי׳ להך אגדה **בהאי לישנא** (ומעתיק כהלשון שבפרש״י). ומסיים: ובזה הלשון הביא רש״י ז״ל בתחילת פי׳ התורה. דמשמע שכ״ה גירסתו (וגירסת רש״י) **בתנחומא**. וראה רש״י לתהלים (קיא, ו): **ומדרש תנחומא** כתב לישראל מעשה בראשית . . שלא יוכלו האומות לומר לישראל גזלנים אתם שכבשתם ארץ ז׳ גוים.

•) וארץ הגרגשי שפנה והלך (ירושלמי שביעית פ״ו ה״א. ויק״ר פי״ג, ו). הי׳ כיבוש (מפני יראת

ויתירה מזו: וויבאַלד ביי דער כניסה (וקדושה) איז געזאָגט געווארן „ונכבשה הארץ לפניכם" — „הארץ" סתם — איז י"ל אַז גלייך ביים כיבוש יריחו, וואָס איז געווען „נגרא של א"י" (און דעריבער „נתכנסו לתוכה ז' אומות" ווייל „אם נכבשה יריחו מיד כל הארץ נכבשת")*[45], איז שוין דעמאָלט נשלם געווארן די חלות פון קדושת הארץ — דורך ביאת ישראל אין ארץ ישראל באופן של כיבוש.

[נאָר בנוגע לכמה מצות[46] איז געווען אַ תנאי נוסף כיבוש וחילוק וכו' — אַלס תנאי לחיוב פון די מצות (ע"ד מצות יובל, וואָס איז חל ווען „כל יושבי עלי"[47]): דאָס איז אַבער ניט אַן ענין

וואָס קומט צו[48] אין קדושת הארץ[49], וואָס דאָס איז געווארן בשלימות תיכף בא כיבוש יריחו[50].

עפ"ז י"ל — נאָך א הסברה וואָס די חזקה (אפילו בערי הגבעונים וכיו"ב) האָט ניט פועל געווען די קדושת הארץ, היות אַז די קדושה פון גאַנץ ארץ ישראל האָט זיך שוין אויפגעטאָן תיכף בכיבוש יריחו כנ"ל[51].

שכרתו ברית וכו') — דכיון דכבשו אנשי גבעון (לעבדים) במילא נקנית ארצם וכו'**, דמה שקנה עבד (נתינים) — שקבלו ע"ע מפני יראה כו' — קנה רבו (ו„נמשך" על קנינו עניני העבדות והקדושה שלו), אף שמעצמם מסרו ונתנו עצמם לעבדות.

*45) במדב"ר פט"ו, טו. תנחומא בהעלותך יו"ד.

46) ראה אנציקלופדיא תלמודית שם ע' ריט ואילך. ושו"נ.

47) ערכין לב, סע"ב.

מלחמה).

וגם עיר היבוסי שלא נכבשה ע"י יהושע (כנ"ל הערה 25) — י"ל שהי' כיבוש (בפועל) אח"כ ע"י דוד, כפשטות לשון הכתוב בש"ב שם, ז ואילך (ודלא כהמ"ח הנ"ל הערה 25), ומה שקנה דוד מארוונה הי' רק כדי לשלול זכותו לגמרי (ראה לקו"ש ח"י ע' 62 ואילך. חכ"ט ע' 87). או י"ל עפמ"ש ברד"ק (ש"ב כד, כג. וכ"ה במנ"ח שם) שהיו שם למס עובד, וא"כ הוי „כמי שנתכבשו" (כבשוה"ג שלאח"ז. וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ו ה"א). וראה פדר"א פל"ו וברד"ל שם. לקוטי שיחות ח"ל ע' 88 ואילך. ואכ"מ.

**) להעיר מירושלמי דמאי (פ"ב ה"א. ועד"ז הוא בירושלמי שביעית פ"ו ה"א לכמה ג' (ראה מפרשים שם)). „מעלי מסין כמי שנתכבשו", ובמפרשים שם. וראה אנציקלופדיא תלמודית שם (ע' רב). ושו"נ.

48) וכדמוכח גם מזה שמצינו (הובא באנציק־לופדיא שם) כמה טעמים ע"ז שלא נתחייבו בתרומות ומעשרות וביכורים (ועוד) עד אחר ירושה וישיבה, ואין מפרשים כפשוטו שאז לא נגמרה קדושת הארץ.

49) וכדמוכח גם ממ"ש הרמב"ם (הל' תרומות והל' בית הבחירה שם) שקדושה ראשונה הייתה מפני הכבוש אף שמדבר שם בהחיוב דתרומות ומעשרות ושביעית שחיובם הוא רק אחר (כבוש ו)חילוק, כי ע"י כבוש נעשה כבר קדושת א"י גם בנוגע לתרומות ומעשרות.

50) בנוגע לחלה שנתחייבו תיכף בבואם אל הארץ (ספרי ורש"י שלח טו, יח) לפני כבוש יריחו, דהרי אכלו מתבואת הארץ ממחרת הפסח (יהושע ה, יא-יב) י"ל דאינו תלוי בקדושת הארץ. ראה שו"ת שאילת דוד חידושים בעניני שביעית בתחלתו (ועיי"ש שר"ל שהוי מחלוקת בכתובות (כה, סע"א) ובירושלמי חלה שם). ולהעיר ממנ"ח (שם) שר"ל שגם תרומות ומעשרות וכו' אינו בגדר קדושה אלא מפני דהוא ארצם. ואכ"מ.

51) ומש"כ הרמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ב) „ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל א"י לשבטים אע"פ שלא נכבשה כדי שלא יהי' כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט ויכבשו חלקו" — היינו להיות „נקרא א"י כדי שינהגו בו כל המצות" (לשון הרמב"ם שם), שחיוב המצות נעשה בכל מקום לאחר שנכבש המקום וחלקו (דאלת"ה לא נתחייבו בכהנ"ל עד לאחר שנכבשה בסוף ימי דוד ובכו"כ מקומות מפורש דלאחרי יד דכבשו וחלקו נתחייבו), אבל ענין הקדושה נעשה תיכף בכיבוש יריחו.

ובאחרונים לירושלמי שביעית רפ"ו ע"פ דברי הרמב"ם הנ"ל דכיון שיהושע ובית דינו חלקו כל א"י לשבטים נק' כבר „שקנו כולה" (בסוף יד שנה). וראה צפע"נ לרמב"ם הל' תרומות שם בסופו (ג, ד). ואכ"מ.

משא"כ ביי כניסת עזרא, וואָס וועגן דעם האָט דער אויבערשטער געזאָגט „אפקוד אתכם גו' להשיב אתכם אל המקום הזה"[52], איז דער רצון וציווי אין פקידה פון אויבערשטן געווען (ניט אַז מ'זאָל כובש זיין א"י, נאָר) עולה זיין און באָזעצן זיך דאָרטן[53] — דעריבער האָט זיך די קדושה דעמאָלט אויפגעטאָן, דורך „חזקה שהחזיקו בה".

ז. עפ"ז איז אויך פאָרענטפערט די ערשטע שאלה (פון כס"מ): וויבאָלד די קדושה ע"י יהושע האָט זיך אויפגעטאָן דורך דער כניסה באופן שנצטווה — ע"י כבוש, וואָס דער גדר פון כבוש (כפשוטו) איז, וואָס מען נעמט אַ זאַך ביים צווייטן נגד רצונו[54], קומט דאָך אויס, אַז מצד הציווי איז דאָ (פריער די) בעלות פון די אומות און די קדושה איז פאָרבונדן מיט דער התגברות אויף די אומות (דורך כבוש) — און דעריבער „כיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכבוש", בעת עס ווערט בטל די התגברות על האומות[55], ווערט בטל די קדושה וואָס קומט דורך דעם.

משא"כ בביאה שני', „כיון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה": כשם ווי דער גדר פון חזקה (כפשוטה) איז פולשטענדיקע בעלות המחזיק — אַז די זאַך איז זיינע און ניט אַז זי איז געווארן זיינע דורך צונעמען די בעלות פון אַ צווייטן (ע"י כבוש) — עד"ז איז מובן אויך בנוגע דער קדושה וואָס האָט זיך אויפגעטאָן דורך דער חזקה, אַז די חלות הקדושה דאָמאָלס איז פאָרבונדן דערמיט וואָס זיי האָבן זיך אומגעקערט אין לאַנד (וואָס געהערט צו זיי אויך פאַר דעם כיבוש יהושע) און דערפאַר ווערט עס ניט בטל.

בסגנון אחר: בעליית עזרא האָט די בעלות (בענין הממון) אויך גע'פועל'ט בנוגע צו קדושת הארץ; און במילא, כשם ווי דאָס וואָס „א"י מוחזקת היא" ווערט קיינמאָל ניט בטל און אויך לאחרי החורבן איז דאָס „ארצנו" און „אדמתנו", עד"ז ווערט אויך ניט בטל די קדושה (שני') וואָס איז פאָרבונדן מיט דער חזקה.

ח. דער הסבר הנ"ל איז מתאים אויך מיט דעם ביאור החילוק צווישן קדושה ראשונה און קדושה שני' בפנימיות הענינים, אַז בזמן קדושה ראשונה זיינען אידן (בכלל) געווען אין דער מדריגה פון צדיקים און בזמן קדושה שני' — אין דער מדריגה פון בעלי תשובה[56].

פון די אונטערשיידען צווישן די צוויי מדריגות איז[57]: די עבודה פון צדיקים איז (בעיקר) בדרך מלמעלמ"ט — זיי זיינען פועל אַ בירור און עלי' אין דעם „תחתון" דורך דעם וואָס זיי זיינען ממשיך קדושה (בכח תורת השם) — אלקות מלמעלה. וויבאָלד אַז דער אויפטו איז מצד למעלה, איז דאָס ניט פאָרבונדן (אויף אַזויפיל) מיט דעם

---

52) ירמי' כט, יו"ד.

53) ובלשון הכתוב (ירמי' מ, יו"ד) „ושבו בעריכם אשר תפשתם".

54) ראה גם הזן עשיר לעדיות שם. אלא שמבאר להסברא שהכבוש נוגע לקנין ובעלות הארץ.

55) ואין נפק"מ אם עכו"ם קונים בכבוש מלחמה, רק עצם העובדא „שנלקחה הארץ מידיהם", וכדמוכח עוד יותר מלשונו בהלכות תרומות שם, „שקדושה ראשונה לפי שהייתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעת"ל", ואינו מזכיר כלל שכבשוהו מישראל.

56) ראה לקו"ש ח"ט ע' 27 ואילך. ע' 67 ואילך. ושו"נ.

57) ראה גם ד"ה תקעו תרס"א. ובכ"מ.

„מטה" און דעריבער קען זיין אין דעם אַ שינוי ו„הפסק" —

בדוגמא צו קדושה ראשונה ע"י כיבוש[58], וואָס קומט דורך התגברות אויף דעם צד שכנגד, וועלכער בלייבט אָבער אַ מציאות און דערפאַר קען נאָכ־דעם בטל ווערן דער כיבוש.

און עד"ז אויך בעבודת האדם בכלל, אויב די עבודה פון אַ אידן איז אין אַן אופן וואָס האָט ניט צו טאָן מיט וועלט, ער איז ניט געפרואווט געווארן מיט אַ נסיון[59] פון צד ההפכי איז ניטאָ קיין זיכערקייט אַז אויב ער וועט קומען לידי נסיון וועט ער עס קענען ביישטיין.

משא"כ אַ בע"ת, וואָס עבודתו איז בדרך מלמטלמ"ע, דער בירור וזיכוך התחתון אַז ער ווערט אַ „כלי" צו קדושה, איז דער גילוי אלקות אין דעם מטה אין אַן אופן אַז עס האָט אַ קיום, עס ווערט ניט נפסק. ועד"ז בכללות עבודתו לקונו: וויבאַלד אַז נאָכדעם ווי ער האָט שוין געהאַט צוטאָן מיט וועלט (און אפילו נאָכן דורכפאַלן ר"ל אין ענינים וואָס זיינען היפך הרצון העליון) קערט ער זיך דאָך אום צום אויבערשטן ולתורתו ולמצותיו, איז דאָס אַ באַווייז אַז דער ענין פון תומ"צ האָט אים דורכגענומען און אויף אזויפיל, אַז אויך דער דורכפאַל קען אים ניט אַוועקרייסן פון דעם אויבערשטן: ד.ה. זיין פאַר־בונד מיטן אויבערשטן איז אַ שטענ־דיקער, האָט ניט קיין הגבלות.

בדוגמא צו קדושה שני', וואָס איז גע־קומען ע"י חזקה, אַז אויך נאָך דעם „מפני חטאינו גלינו מארצנו", קערן זיך אידן אום קיין א"י — ניט ווי צו אַ לאַנד וואָס זיי דאַרפן ערשט כובש זיין (וועלכע באַלאַנגט ניט צו זיי), נאָר ווי צו אַ לאַנד וואָס אַ געהערט צו זיי אויך אַ שטענדיקן אופן.

ט. ע"פ כהנ"ל וועט מען פאַרשטיין די שייכות פון קדושה ראשונה צו מתנה, און קדושה שני' צו ירושה:

ס'איז ידוע[60] אַז ירושה אין לה הפסק, און מתנה יש לה הפסק. דער טעם הדבר[61] וואָס מתנה יש לה הפסק איז: הגם אַז אי לאו דעביד לי' נייחא לנפשי' לא הוה יהיב לי' מתנתא[62], קומט דאָך אַבער די מתנה (ניט אַזוי מצד מעלות המקבל, נאָר) בעיקר מצד דעם נותן און דער מקבל האָט ניט קיין (תביעה ו)שייכות צו דער מתנה, און דערפאַר יש לה הפסק אפילו לאחר נתינתה.

און דערפאַר איז דער ענין המתנה (פון א"י צו אידן) שייך בעיקר צו דער כניסה ראשונה (כיבוש יהושע): כשם ווי דער אופן הכניסה פון אידן איז געווען בדרך „כיבוש" (מלמעלה למטה) — סיי כפשוטו, סיי אין עבודת האדם כנ"ל — עד"ז איז אויך דער אופן הנתינה פון ארץ ישראל צו אידן — בדרך מתנה, וואָס קומט מצד דעם נותן („מעלה"), און ניט מצד אַ תביעה ושייכות צום מקבל („מטה").

---

58) להעיר מהחילוק בפעולת התורה והמצות, דתורה היא באופן של כיבוש, ומצות באופן של בירור (ראה לקו"ש ח"ח ע' 352 ואילך. ח"ט ע' 348 ובהערה 11 שם), שבכללות זהו תוכן החילוק בין עבודת הצדיקים ועבודת התשובה (וראה לקו"ש ח"ט שם ע' 65 ואילך ובהערות שם).

59) ראה ח"פ להרמב"ם פ"ו.

60) ראה ב"ב קכט, ב. קלג, א.

61) ראה גם אוה"ת בראשית יא, א. ראה ע' תשסא ואילך. לקו"ש חי"ג ע' 115 ואילך וש"נ (בהערה 19).

62) מובא בכ"מ (המשך וככה תרל"ז פס"ח. המשך תרס"ו ע' קלא. ועוד). ועיין מגילה כו, ב. גיטין נ, ב. ב"מ טז, א. ב"ב קנו, א.

משא"כ ירושה איז דאָך, אדרבה, מצד דעם וואָס דער יורש איז קרובו של המוריש[63] — האָט ער אַ תביעה ושייכות צו דער ירושה, ביז אַז אמיתית ענין הירושה איז אַז דער יורש איז „עצם המוריש" (— עס הייסט גאָרניט שינוי רשות);[64]

און דעריבער איז הנתינה מלמעלה בדרך ירושה באַ קדושה שני', וועו (אויך) די כניסה פון אידן איז געווען — סיי כפשוטו און סיי בעבודת האדם כנ"ל — בדרך „חזקה", וואָס מיינט כנ"ל, אַז זיי האָבן בעצם אַ שייכות צו ארץ ישראל, זיי זיינען שטענדיק די בעלים פון לאָנד.

ויש לומר, אַז דאָס איז אויך דער רמז אין די פסוקים וואָס בקשר צום ענין המתנה בקדושה ראשונה שטייט דער לשון „לזרעך אתן" „לך אתננה" — בלשון עתיד, און בשייכות צו קדושה שני' — דער לשון „לזרעך נתתי", בלשון עבר (כנ"ל ס"א):

קדושה ראשונה איז געווען פאָר־בונדן מיט אַ שייכות פון אידן מיטן לאָנד, וואָס האָט זיך געדאַרפט ערשט אויפטאָן בעתיד — כובש זיין ארץ ישראל פון אַ צווייטנס רשות, וואָס איז ניט קדוש;

משא"כ קדושה שני' איז געווען באופן, אַז מיט זייער פעולה (חזקה) האָבן זיי בלויז מגלה געווען זייער שייכות מיטן לאָנד, אַז א"י איז זייערס פון פריער (מצד דער נתינה להאבות).

יו"ד. דער חילוק צווישן מתנה און ירושה בנוגע ארץ ישראל איז, כנ"ל,

63) ראה המשך וככה שם.

64) צפע"נ השלמה יג, א. מהד"ת יט, א. שו"ת צפע"נ (וואַרשא) ח"ב סקי"ח.

בלויז בשייכות צו קדושת הארץ וואָס האָט זיך אויפגעטאָן בכניסת ישראל לארץ — אַז די קדושה ראשונה איז געווען באופן של מתנה, און בקדושה שני' איז צוגעקומען אויך דער ענין הירושה וואָס אין לה הפסק.

אַבער די עצם בעלות פון אידן אויף א"י איז שטענדיק גאָנץ ובתכלית השלימות פון זינט דער אויבערשטער האָט דאָס לאָנד אָפגעגעבן צו אברהם אבינו בברית בין הבתרים אלס אַ „נחלת עולם", וואָס אין אַ כריתת ברית איז ניט שייך קיין שינוי והפסק.

ובמילא איז אין דעם ניט קיין אונטערשייד אין וועלכן מצב אידן געפינען זיך: אפילו וועו ס'איז אַ מצב אַז „מפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו", איז ארץ ישראל אויך דעמאָלט „ארצנו" און „אדמתנו" (אונזער לאָנד און אונזער ערד);[65] און ווי די גמרא זאָגט, כנ"ל, אַז „ארץ ישראל מוחזקת היא" און „ירושה היא לכם מאבותיכם", פון אברהם אבינו, כאָטש אַז בינתיים איז געווען דער חטא העגל וחטא המרגלים וכו'.[66]

65) ועד שנוגע לדין, לכמה דיעות, בנוגע לפרוזבול שאפילו מי שאין לו קרקע יכול לכתוב בשטר והקניתי לו ארבע אמות קרקע לפי ש„אין כל אדם מישראל שאין לו ד' אמות בארץ ישראל ואם תאמר נטלוה הגוים ואנן בגלות, קיימא לן לרבנן דקרקע אינה נגזלת ובחזקת ישראל היא וארץ ישראל נקראת ע"ש ישראל כו'" — שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך סי' תקלו. וראה ס' השטרות לר"י ברצלוני ע' 43. אוצר הגאונים קדושין סי' קמו־קנא. וגם הדיעות שחולקין — ראה לקו"ש ח"כ ע' 309 הערה 69, די"ל שבעצם הדבר לא נחלקו, כ"א בנוגע לפרוזבול והרשאה.

66) וזה שארז"ל (מכילתא יתרו יח, כז) דא"י ניתנה על תנאי — הי"ז רק בנוגע לקדושת הארץ, שהיית ישראל על אדמתם בפועל, אבל גם אז נשארה בעלות ישראל על א"י בשלימות. וראה צפע"נ השמטות להל' תרומות (סב, א).

[ובפרט ע"פ המבואר לעיל אין דעם פסק דין הרמב"ם, אז ענין הירושה איז אויך נמשך און נקבע געווארן אין קדושת הארץ באופן אז אויך די קדושה (שני') אין לה הפסק, „קדשה לעת"ל"].

וואס דערפון איז פארשטאנדיק, אז דאס איז אן ענין אין וועלכן ס'איז ניט שייך קיין דינגעניש, אדער „מסחר" וכיו"ב. וואהרום נוסף לזה וואס גאנץ א"י לגבולותי', „מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת", איז א ירושה צו אלע אידן און צו יעדן אידן, און דערפאר קען קיינער ח"ו ניט מוותר זיין אויף א חלק פון א"י, איז דער וועלן אפגעבן, ח"ו, א זאך וואס גייט קעגן דעם רצון ה', וואס „ברצונו נתנה לנו"[67] אלס א נחלת עולם.

און בשעת אידן באשטייען דערויף מיט דעם תוקף המתאים, ניט מצד „כחי ועוצם ידי"[68], נאר ווייל דאס איז „נחלת עולם", פון דעם אויבערשטן אלקי העולם צו דעם עם עולם, איז מען מצליח אין דעם —

ביז עס ווערט מקוים דער יעוד „והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך"[69], אז אומות העולם העלפן די אידן אויס־פירן דעם רצון ה' בכלל און אין דעם ענין הנ"ל בפרט נאך בזמן הגלות: און דאס איילט צו ביאת משיח צדקנו, וואס דעמאלט וועט געהערן צו אידן גאנץ א"י, אויך קני קניזי וקדמוני[70], און „אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד"[71], במהרה בימינו ממש.

(משיחות כ"ף מנ"א ומוצש"ק ראה תשל"ח. שמחת בית השואבה תשכ"ד)

---

67) פרש"י ר"פ בראשית. וראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 8 ואילך, דמכיון שנתינת הארץ באה מהקב"ה ש„הוא בראה", ה"ז „נתינת" עצם מהותה של הארץ, (לא הבעלות על הארץ), הארץ עצמה נעשית „ארץ ישראל", ואין שייך שינוי בזה (גם כשגלינו מארצנו).

68) עקב ח, יז.

69) ישע' מט, כג.

70) כנאמר לאברהם בברית בין הבתרים שם „נתתי את הארץ הזאת גו' ואת הקני גו'".

71) צפני' ג, ט. רמב"ם הל' מלכים ספי"א.